

MIRCEA VULCĂNESCU SI VALORIZAREA FILOSOFICĂ A ETOSULUI TRADITIONAL ROMÂNESC

**Isabela VASILIU-SCABA, scriitor,
București**

"Numai oamenii foarte bine formați, cu o înaltă disciplină interioară, sunt în măsură să opună o concepție proprie, pe deplin lămurită și perfect consolidată, asalturilor comunicaționale venite din toate părțile"

Traian Herseni*

Pe când era încă student, nu la Filosofie, deoarece pe aceasta a terminat-o odată cu susținerea tezei de licență în ianuarie 1925, ci la Facultatea de drept, unde urma să-și dea licența în vară, Mircea Vulcănescu a participat la prima campanie monografică organizată de profesorul Dimitrie Gusti.

Încă de la începutul anului universitar 1924-1925 profesorul se gândise să facă împreună cu studenții, în cadrul Seminarului de sociologie, o aplicație a teoriei sale sociologice, să alcătuiască un plan de cercetare a unui sat românesc. Pentru licența în filosofie studentul Mircea Vulcănescu se îndreptase către profesorul Gusti, alegându-și o problemă privitoare la raportul dintre **indivd și societate în sociologia contemporană**.

Planul cercetării de teren fiind gata înainte de Paște, îndată după Duminica Tomii, profesorul Gusti însoțit de un asistent și de 12 studenți au pornit pentru zece zile spre Goicea Mare (1) din județul Dolj, fără să știe că în felul acela tocmai lua ființă **Scoala sociologică de la București**, ulterior atît de apreciată în lumea științifică internațională, încît sociologii europeni și americani căzuseră de acord ca în 1939 **Congresul internațional de sociologie** să fie ținut la București(2).

Pîna în 1925, excursii de studii împreună cu studenții nu mai făcuse decît faimosul istoric și arheolog Vasile Pârvan (1882-1927), interesat să cerceteze, cum scrie Mircea Vulcănescu, "pe pămîntul neprefăcut al vechii Dacii, chipul vieții sociale și sufletești a strămoșilor noștri"(3).

Începînd cu 1925 echipele de monografiști ale lui Dimitrie Gusti, întorcîndu-se către "izvoarele vieții românești" vor căuta să reconstituie **chipul autentic al românului** "după observații făcute direct asupra așezărilor, portului, credințelor, obiceiurilor, îndeletnicirilor, nădejdlor și osteneților oamenilor de la țară" (Ibid.).

Toate constatările de pe teren adunate cu metoda schițată în planul de cercetare trebuiau să fie înțelese în "felul de a fi" al faptelor sociale, în semnificația lor, căci viața socială era considerată ca o formă a vieții în

genere, integrată în ritmul cosmic. Acest lucru a fost văzut cu claritate de Mircea Vulcănescu, "filosoful și economistul" **Scolii sociologice de la București**. El pleda pentru înțelegerea "esențial predicativă" a faptelor sociale, opusă explicației cauzale folosită în științele naturii. Fenomenologia era calea ce putea duce către esența **manifestărilor**, prin punerea lor în funcțiune de totalitatea condițiilor de viață în care au apărut.

Trăind nemijlocit în mediul pe care îl cercetau, sociologii puteau pătrunde înțelesul unor manifestări greu de încadrat. Mircea Vulcănescu ia drept exemplu un descîntec cu formula sa de sfîrșit: "Descîntecul meu,/Leacul de la Dumnezeu...". În formulă supraviețuiesc două mentalități diferite: una magică, bizuită pe puterea ritualului, alta religioasă, în care ritualul nu este decît apel către o Ființă ce acționează cu deplină libertate. Avem aici o sinteză în care natura totalității este imposibil de precizat pentru cineva care cercetează din afară, fără o "contopire sufletească" cu obiectul de cercetat, fără o "trăire în inșiși condițiile lui"(4).

Dar la început de drum, problema cea mai acută a monografiștilor era, desigur, îmbunătățirea tehnicii de cercetare. După campania din satul Fundul Moldovei, profesorul Gusti îi propune lui Mircea Vulcănescu să-i devină asistent și îl însărcinează să se ocupe la seminar de **probleme de tehnică a cercetării monografice**, de latura metodologică a cercetărilor. "Seminarul meu, - consemnează Mircea Vulcănescu-, a fost cel dintîi în care s-a studiat planul de lucru...Mai tîrziu, acest seminar a fost preluat de H. H. Stahl"(5).

Încă din vara anului 1928, imediat după întoarcerea de la studiile de specializare din Franța, Mircea Vulcănescu participase la cercetările sociologice din satului bucovinean Fundul Moldovei (10 iulie-10 august). După cum își amintește H. H. Stahl (6), aici Vulcănescu s-a ocupat în mod special de înnoirea tehnicii monografiei sociale, analizînd seria de planuri și chestionare folosite în vechea schemă a profesorului. "E greu, după Vulcănescu, să mai pui la socoteală pe alți monografiști, în ce privește capacitatea lor de teoretizare", scria H. H. Stahl (**Amintiri**, 1981, p. 145).

În Bucovina Mircea Vulcănescu sistematizează și clarifică o strategie finală privind tehnica de lucru, oferindu-i și o sugestivă formulă sintetică: $C+M=V$. În ea sunt evidențiate **cadrele** (cosmologic, biologic, psihologic și istoric, patru ansambluri mari de factori care influențează viața socială, fără a o determina cauzal), **manifestările** ce decurg sub influența cadrelor și **voința socială** (privită ca o putere de reacție ce generează diferite manifestări).

Sistemul gustian reunește astfel două tendințe, cea a sociologiei "cadrelor" sociale cu sociologia faptelor sociale propriu-zise (a "manifestărilor"). Mircea Vulcănescu observa că sociologiile particulare ale fiecărui cadru sunt unilaterale, pretinzînd o exclusivitate a punctelor de vedere, spre deosebire de teoria generală a cadrelor care "nu stabilește reporturi univoce între viața socială și totalitatea împrejurărilor în care ea se desfășoară. Ca unitate vie, orice unitate socială exercită o anumită forță de

reacțiune /.../ o anumită capacitate de a se sustrage acțiunii directe a anumitor cauze, prin interferarea cu altele. Ceea ce face ca problema explicației sociologice să fie pusă prin termenul de **voință socială**"(7).

Traian Herseni, și el asistent (din anii treizeci) al profesorului Gusti, consemnează că în sistemul Scolii sociologice de la București, Mircea Vulcănescu își adusese un însemnat aport nu numai în domeniul "manifestărilor sociale", scriind în 1932 acel "studiu extrem de valoros, pe cât de precis, pe atât de complet: **Teoria și sociologia vieții economice**" dar și în fundamentarea tehnicii de cercetare prin "cadre" și "manifestări". M. Vulcănescu preconizase o dezvoltare a sistemului gustian către prognozele devenirii sociale, pornind de la considerarea "cadrelor" drept "virtualități sociale", ce pot avea manifestări reduse sau dezvoltate (8), cadrele fiind tocmai "putințe ale devenirii sociale". Conform viziunii vulcănesciene, "cheia succesiunii formelor nu sta în aceste forme ele însele; ci în condițiile lor vii, în cadre".

După o remarcă a lui Traian Herseni (1907-1980), contribuțiile teoretice ale lui Mircea Vulcănescu erau "în spiritul sistemului de sociologie al lui D. Gusti, dar cu numeroase completări și dezvoltări, de evidentă originalitate și creativitate. Uneori sistemul de sociologie, etică și politică al lui D. Gusti, văzut, interpretat și înfățișat de Mircea Vulcănescu, primea o strălucire pe care autorul lui original, mare organizator și animator, dar scriitor și vorbitor de treaptă mijlocie, n-a fost în stare să i-o dea niciodată" (9).

În plin regim comunist, când a vrut să critice sistemul școlii gustiene (10), căci în acele vremuri tot ce ținea de performanțele culturale ale epocii dinainte de 23 august 1944 trebuia neapărat criticat, Henri H. Stahl a reproșat sistemului gustian "inventarierea problemelor pe **cadre și manifestări**", axându-și critica pe niște observații cam fără legătură cu subiectul, respectiv pe faptul că D. Gusti ar fi stabilit astfel "o listă a tuturor sociologiilor particulare existente la acea dată", ceea ce implică realizarea cercetărilor prin "reprezentanții profesioniști ai... biologiei, psihologiei, istoriei..." (p. 105). El se face astfel a uita că investigațiile interdisciplinare au avut în România, în colectivele de cercetare pe teren conduse de Gusti "o prioritate de necontestat" (11), caracterul esențial al monografiei sociologice fiind "cooperarea specialiștilor pentru înțelegerea întregului social" (12).

Când H.H Stahl își amintește de geografii, istoricii, filosofii, biologii, matematicienii, economiștii, muzicologii, artiștii plastici etc... care au luat parte, alături de sociologi și de studenți la cercetările de prin sate, găsește că echipele de monografiști erau cam "hibride". De fapt, nici atitudinea critică față de împărțirea pe **cadre și manifestări** nu reușește să o păstreze de-a lungul întregului volum de **Amintiri și gânduri...**, ajungând să se contrazică singur atunci când scrie : "**Cadrele și manifestările** erau /.../un instrument de lucru extrem de util, astfel că trebuie să mărturisesc că azi încă, atunci când judec o problemă socială, o trec automat "interdisciplinar" prin ciurul tuturor științelor sociale particulare, iar șirul acestor discipline îl țin minte prin

formula **cadrelor și manifestărilor**"(op. cit., p. 102). Mai este de precizat că în **Amintirile** publicate în 1981, H. H. Stahl își afișează cu multă mândrie lecturile de tinerețe din clasicii marxismului și constantul său atașament față de internaționalismul comunist. Și, pentru a lămurii încotro bate de fapt critica "inventarierii problemelor pe **cadre** determinante și pe **manifestări**", vom cita părerea lui Mircea Vulcănescu, după care însăși ideea națiunii, ca să nu fie așezată într-un pur arbitrar, se întemeiază "pe voința trăirii în comun, motivată de comunitatea de soartă, impusă de identitatea **cadrelor** și de asemănarea **manifestărilor**"(13).

Chipul autentic al românului, pe care Scoala lui Gusti a căutat să-l reconstituie, se conturează în filosofia vulcănesciană în mod straniu. Pe de-o parte, în singurătate, iar pe de altă parte integrat în totalitatea existentului prin firea proprie, prin rostul, și prin soarta sa (14).

NOTE:

* T. Herseni, **Sociologie. Teoria generală a vieții sociale**, 1982, p.

60

1. v. Mircea Vulcănescu, **Cîteva observațiuni asupra vieții spirituale a sătenilor din Goicea-Mare**, cuprins în vol: Mircea Vulcănescu, **Prolegomene sociologice la satul românesc**, Ed. Eminescu, București, 1997, p. 69-78.

2. Din cauza izbucnirii celui de-al doilea războiul mondial, Congresul nu s-a mai ținut.

3. v. Mircea Vulcănescu, **Școala sociologică a lui Dimitrie Gusti**, Ed. Eminescu, București, 1998, p. 81.

4. v. Mircea Vulcănescu, **Prolegomene sociologice la satul românesc**, Ed. Eminescu, București, 1997, p. 169

5. v. Mircea Vulcănescu, **Școala sociologică a lui Dimitrie Gusti**, Ed. Eminescu, București, 1998, p. 83.

Despre **Metoda monografică** tratează și Traian Herseni într-o conferință cu acest titlu, ținută în ianuarie 1931 în cadrul conferințelor organizate de Institutul Social Român pentru prezentarea rezultatelor obținute în campaniile monografice. La secțiunea "cadre" Traian Herseni prezintă în februarie conferința **Raportul dintre natură și cultură**, iar la secțiunea "manifestări" Mircea Vulcănescu prezintă în aprilie conferința **Structura vieții economice a satului** (v. Marin Diaconu, **Școala sociologică a lui D. Gusti. DOCUMENTAR SOCIOLOGIC. 1880-1933**, Ed. Eminescu, 2000).

În acest **Documentar sociologic** - botezat, într-o lacună de inspirație, cu același titlu pe care dl Diaconu l-a pus și celui de-al doilea volumul de scrieri sociologice ale lui Mircea Vulcănescu, găsim la p. 202 următoarele: "1929, octombrie - Mircea Vulcănescu și Henri H. Stahl sunt numiți asistenți de sociologie în cadrul Catedrei conduse de Dimitrie Gusti". Ceea ce este fals în măsura în care respectiva informație nu se potrivește cu

cele consemnate de Mircea Vulcănescu : "întorși de la Fundul Moldovei, Profesorul m-a însărcinat să conduc primul meu seminar " (v. Mircea Vulcănescu, **Scoala sociologică a lui Dimitrie Gusti**, Ed. Eminescu, 1998, p. 83). Or, în vara anului 1929 monografiștii fuseseră la Drăguș...

Informația oferită de dl. Marin Diaconu nu se potrivește nici cu cele pe care le aflăm de la H. H. Stahl, care scrie că el "nu a fost încadrat oficial, ca asistent, decît în 1943" (**Amintiri...**, 1981, p. 184). Așadar H.H. Stahl îi devine profesorului Gusti asistent încadrat pe schema Catedrei la 16 ani după Mircea Vulcănescu (asistentul preferat al lui Gusti) și la 12 ani după Traian Herseni (încadrat în 1932, după ce fusese vreo doi ani asistent onorific).

Poate dl Diaconu ar fi vrut să treacă în dreptul anului 1929 o informație biografică din viața generosului filosof Mircea Vulcănescu și pe urmă s-a răzgîndit. Respectiv faptul că din acel an Mircea Vulcănescu își împărțea pe din două cu Stahl leafa pe care numai Vulcănescu, fiind asistent încadrat oficial, o primea. Pentru că avocatul H. H. Stahl, după ce-i fusese stenograf profesorului Gusti, i-a devenit din 1929 asistent onorific, adică fără leafă, avînd și obligația de a-și face studiile la Facultatea de Filosofie între timp.

6. Redactîndu-și probabil pe la șaptezeci de ani amintirile publicate cînd ajunsese la optzeci de ani, lui H.H. Stahl (n. 1901) memoria îi joacă uneori feste. Astfel, la vreo treizeci de pagini după ce notase că abia în 1933 a redactat **Tehnica monografiilor sociologice**, care i-a servit "dealtfel și ca teză de licență" (**Amintiri și gânduri**, Ed. Minerva, București, 1981, p.157), scrie că în 1932 i-ar fi oferit postul de asistent lui Traian Herseni (p. 184).

În amintirile sale încețoșate de trecerea timpului, H.H Stahl îl imaginează astfel pe decanul Facultății de Filosofie și litere (Dimitrie Gusti) în situația foarte puțin plauzibilă de a-l accepta drept asistent încadrat pe schema Catedrei de Sociologie pe Traian Herseni (de patru ani absolvent al Facultății de Filosofie), pentru că un student la Filosofie (H.H. Stahl) i-ar fi cedat doctorandului Herseni acest post.

7. v. Mircea Vulcănescu, **Publications de l'Ecole Roumaine de Sociologie**, 1938, traducere de Măriuca Vulcănescu.

8. v. Traian Herseni, **Mircea Vulcănescu**, în rev. "Manuscriptum", nr. 1-2/1996, , număr omagial "Mircea Vulcănescu", îngrijit de Măriuca Vulcănescu și Marin Diaconu, p. 131.

9. v. Traian Herseni, op. cit., p. 130. Traian Herseni participă din perioada studenției (1927) la campaniile monografice. În 1928 el își susține teza de licență cu tema **Individ și societate**. În "Arhiva pentru știința și reforma socială", an X, nr. 1-4, 1932, p. 135-158, publică: **Individ și societate în satul Fundul Moldovei**. Traian Herseni a contribuit în mod nemijlocit la afirmarea Scolii sociologice de la București, fiind asistentul lui Gusti care a publicat cele mai multe lucrări de sociologie (v. Paula Herseni, **Publicațiile Scoalei sociologice de la București**, 1940). După studiile de specializare în Germania devine întîi asistent onorific, preluînd seminarul de

sociologie generală pe care-l ținuse Mircea Vulcănescu, apoi, din 1932 profesorul Gusti îl încadrează oficial, ca asistent cuprins în schema catedrei. În 1931 redactează volumul **Teoria monografiei sociologice** (publicat în 1934); Teza de doctorat: **Realitatea socială. Încercare de ontologie regională** este scrisă în 1933 și tipărită în 1935; în 1938 redactează partea de **Sociologie românească din Istoria filosofiei moderne**. vol. V. În 1940 publică: **Sociologie românească. Încercare istorică**, iar în 1941 **Probleme de sociologie pastorală**.

10. H. H. Stahl accentuează ades pe "dizidența" sa în cadrul **Scolii gustiene**. "Traian Herseni, dimpotrivă, părea a fi totalmente prins în mrejele sistemului sociologic al profesorului Gusti, căutînd să lămurească punctele ce i se păreau obscure, investigînd în rîndul monografiștilor opinii și interpretări, astfel ca pînă la urmă să poată da o versiune clară, coerent logică, "popularizată" totuși, adică pusă la îndemîna tuturor celor care ar fi vrut să facă monografie sociologică pe baza unei concepții teoretice certe" - notează H.H. Stahl (**Amintiri și gânduri**, Editura Minerva, 1981., p. 140).

La o diferență de numai cinci ani de la publicarea acestor rînduri, fiul său (Paul Stahl) desemna **Scoala sociologică de la București** prin titlatura de "Scoala lui Gusti și a lui H.H. Stahl" într-o carte pe care a publicat-o în engleză. Desigur este o exagerare pornită de la nobile sentimente de admirație față de propriul părinte. De-a dreptul ciudată este însă preluarea și vehicularea acestei originale titlaturi, fără nici o remarcă asupra netemeinicii ei, într-o recenzie tipărită în vara anului 2001 de o revistă cu pretenții de probitate științifică: "Archaeus"(periodic editat în franceză de **Centrul de Istorie a Religiiilor**; Facultatea de Istorie a Universității din București). Tome IV (2000). fasc. 3, p. 248.

11. v. Traian Herseni, **Sociologie. Teoria generală a vieții sociale**, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 32.

12. v. Mircea Vulcănescu, **Dimitrie Gusti, Profesorul**, în **XXV ani de învățămînt universitar. D. Gusti și Școala sociologică de la București**, Institutul Social Român, București, 1937, republicat în op. cit., p.100.

13. v. Mircea Vulcănescu, op. cit., p. 80.

14. v. Mircea Vulcănescu, **Existența concretă în metafizica românească**, în vol: **Dimensiunea românească a existenței**, Ed. Fundației Culturale Române, 1991, p. 73.